

were not involved in the criminal proceeding. This information is used by an investigator or by a judge for the resolutions on the issues of organizational and tactical nature, but the necessity of using such information in the process of evidence arises quite often. The above is interrelated with the question of «introducing» such information to the criminal proceedings, that is, to the procedure of the procedural registration. The study of law enforcement practice, as well as the scientific papers of the experts on process, established no single approach to this issue. The paper analyzes the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine, during which there are revealed a number of lacks, namely the restriction to give expert testimony exclusively on the report provided by him; exclusion of a specialist from the number of the subjects who can provide a testimony; absence of a clear regulation of giving evidence form by the carriers of special knowledge. The author substantiates the unreasonableness of introducing such a subject of the criminal proceeding as a «competent witness» and presents the arguments in favor of the supplement to the Criminal Procedural Code with the provision on the possibility of obtaining testimony from knowledgeable people. The author proposes appropriate changes to Criminal Procedure Code of Ukraine relative to extending the list of giving testimony subjects in the criminal proceedings.

Keywords: Criminal Procedural Code of Ukraine, questioning, expert, specialist, competent witness, knowledgeable person.

УДК 343.98

В. В. Колесніков, завідувач лабораторії
Харківського НДІСЕ, кандидат юри-
дичних наук, доцент

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЖЕЖАМИ

Досліджено обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні при розслідуванні злочинів, пов'язаних із пожежами. Зазначено, що до обставин, які характеризують подію пожежі як злочин, крім загальних (місце, час та ін.), необхідно віднести й такі дані: обстановку, яка передувала пожежі; обставини виникнення та розвитку пожежі; обстановку, що склалася після пожежі.

Ключові слова: обставини, які підлягають доказуванню; предмет доказування, кримінальне провадження, розслідування злочинів, злочини, пов'язані з пожежами.

Обставини, що підлягають доказуванню при розслідуванні злочинів, у структурі окремої криміналістичної методики мають велике значення. Знання предмета доказування дозволяє особі, яка проводить розслідування, швидко й правильно спланувати та цілеспрямовано провести досудове розслідування. Особливо важливим є знання таких обставин при розслідуванні злочинів, пов'язаних із пожежами, де об'єктом пізнання є певна поведінка людей, механізм якої супроводжується діями вогню.

Слід зазначити, що з моменту введення в криміналістичну методика розслідування окремих видів злочину такого її елемента, як криміналістична характеристика злочину, думки вчених щодо співвідношення та взаємозалежності між поняттями криміналістична характеристика й предмет доказування (обставини, що підлягають доказуванню) розділилися. Деякі автори вважають, що предмет доказування поглинається криміналістичною характеристикою або є його структурним елементом¹. Р. С. Белкін підходить до цього питання інакше, заявляючи більш категорично: «Одне з двох: або визнання необхідності криміналістичної характеристики злочину й тоді виключення переліку зазначених обставин із числа елементів конкретної методики, або заперечення такої необхідності й тоді збереження переліку; третього рішення, на нашу думку, не існує»².

Ми підтримуємо думку вчених, які вважають, що предмет доказування і криміналістична характеристика окремого виду злочину – поняття різнопланові. Не можна погодитися зі включенням до криміналістичної характеристики злочину обставин, які підлягають установленню, – пише Є. І. Макаренко, – оскільки останні характеризують не саме злочинне посгання, а процес його розслідування³. Можна уточнити – не процес, а мету розслідування, тому що розслідування по суті спрямоване на дослідження всіх обставин злочинної події, що відбулася.

На наш погляд, є справедливою думка І. Ф. Пантелєєва про те, що поняття предмета доказування належить до теорії судових доказів і відбиває необхідну сукупність суттєвих обставин, що підлягають установленню в цій кримінальній справі. Видова криміналістична характеристика злочинів є приналежністю криміналістичного аспекту вчення про злочин і являє собою сукупність криміналістично значущих відомостей про цю групу злочинів. Між ними існує зв'язок, аналогічний співвідношенню теорії доказів і вчення про злочин, але він у жодному разі не характеризується відношенням частки й цілого, а, тим більше, тотожністю. Предмет доказування не є елементом криміналістичної характеристики злочинів⁴, такої самої позиції дотримуються й інші автори⁵. Обставини, що підлягають доказуванню, є

¹ Див.: Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2001. — С. 491; *Возгрин И. А.* Криминалистические методики расследования преступлений / И. А. Возгрин // Курс криминалистики : в 3 т. Т. II. Криминалистическая методика: методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 81.

² *Белкин Р. С.* Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин. — 3-е изд., доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2001. — С. 746.

³ Див.: *Макаренко Е. И.* Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика» / Е. И. Макаренко. — М., 1985. — С. 17.

⁴ Див.: *Пантелеев И. Ф.* Криминалистическая характеристика преступлений // Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. — М. : Юрид. лит., 1984. — С. 369.

⁵ Див.: *Колесниченко А. Н.* Структура и содержание методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Колесниченко // Сов. криминалистика. Мето-

необхідним елементом у структурі методики розслідування окремих категорій злочинів. Їх визначення надає розслідуванню цілеспрямованості, а їх встановлення дозволяє правильно оцінити події, забезпечує повноту та всебічність розслідування¹.

Кримінально-процесуальний закон наводить перелік обставин, що підлягають доказуванню, який є загальним для всіх категорій злочинів, у тому числі пов'язаних із пожежами. Перелік обставин, що підлягають доказуванню, визначений у ст. 91 КПК України, у якій указується, що в кримінальному провадженні підлягає доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Зміст злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж, має певні особливості, зумовлені специфікою цього різновиду злочинів. Зокрема, наявність самого факту пожежі та його шкідливих наслідків майже завжди очевидна,

дика расследования отдельных видов преступлений / [В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский и др.]; под ред. В. К. Лисиченко. — К. : Выща шк., 1988. — С. 15; Матусовський Г. А. Загальні положення криміналістичної методики розслідування злочинів / Г. А. Матусовський // Криміналістика: Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студ. юрид. вузів і ф-тів / за ред. В. Ю. Шепітька. — Х. : Право, 1998. — С 43; Порубов Н. И. Общие положения криминалистической методики / Н. И. Порубов // Курс криминалистики / И. С. Андреев, Г. И. Грамович, Н. И. Порубов ; под ред Н. И. Порубова. — Минск : Вышейш. шк., 2000. — С. 181; Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ : монография. — Одесса : Юрид. літ., 2002. — С. 210.

¹ Див.: Тищенко В. В. Указ. праця. — С. 210.

але пожежа може мати кримінальний характер, а може й не мати. Основним моментом, який указує на кримінальність пожежі, є причина її виникнення.

З юридичної точки зору пожежа – це неконтрольоване горіння поза спеціальним осередком, що виникло внаслідок протиправного, кримінально караного діяння особи, у результаті якого настали суспільно небезпечні наслідки. До таких наслідків належать: заподіяння фізичної шкоди життю й здоров'ю людей і/чи знищення або пошкодження майна.

Уявляється, що до обставин, які характеризують подію пожежі як злочин, крім зазначених у п. 1 ст. 91 КПК України (місце, час та ін.), необхідно віднести й такі дані, що характеризують: обстановку, яка передувала пожежі; обставини виникнення та розвитку пожежі; обстановку, що склалася після пожежі.

Обстановка, що передувала пожежі, повинна містити таку інформацію:

1. Про пожежно-технічну характеристику об'єкта, на якому сталася пожежа (вона повинна містити опис особливостей конструктивно-планувальних рішень об'єкта, зокрема ступінь вогнестійкості, його площа, поверховість, кількість і взаєморозташування приміщень, розміщення освітлювальної та силової електромережі, розташування газо- й водопроводів, систем вентиляції та кондиціонування повітря тощо). Ця інформація, як правило, має бути відображена в протоколі огляду місця події й додатках до нього.

2. Про наявність горючих речовин і матеріалів, які перебували на об'єкті пожежі та в зоні горіння, – ці обставини впливають на виникнення, швидкість і напрям поширення горіння, тому необхідно встановити місця розміщення, кількість, характер та стан таких речовин і матеріалів. Ця інформація може бути відбита в протоколі огляду й додатках до нього, з'ясована в процесі допитів осіб, які мають безпосереднє відношення до цього об'єкта, встановлена шляхом вивчення документації, що характеризує технологічний процес та інші особливості об'єкта.

3. Про особливості технологічного процесу на об'єкті – ці дані повинні характеризувати розміщення, характер і умови експлуатації різного технологічного устаткування й установок і їх причетність до причини виникнення пожежі. Такі дані відбиваються в протоколах огляду, допиту осіб, які мають безпосередню причетність до об'єкта, і підтверджуються вилученою документацією, що характеризує роботу тієї чи іншої установки, та ін.

4. Про події та обставини, що безпосередньо передували виникненню пожежі, – це додаткові обставини чи події, які відбулися безпосередньо перед виникненням пожежі, й у сукупності з раніше сформованими обставинами спричинили пожежу. Вони являють собою більш-менш довгостроково діючий місцевий фактор.

Для того аби з'ясувати причини, що спричинили виникнення пожежі та її наслідки, інакше кажучи, усю сукупність умов і обставин, у результаті яких виникла пожежа та які визначили характер і розміри її наслідків, необхідно, передусім, з максимальною точністю усвідомити специфіку місцевих умов, порядку, укладів, тобто обстановку, що склалася на об'єкті за період його функціонування. Тільки тоді складеться об'єктивне уявлення про дії

(бездіяльність) тих чи інших осіб, що призвели до створення пожежонебезпечних умов, про події й обставини, які викликали загоряння¹.

Обставини виникнення й розвитку пожежі характеризують виникнення, розвиток і ліквідацію пожежі та повинні містити інформацію про такі елементи:

1. Місце пожежі. Питання, що пов'язані з визначенням місця вчинення злочину, поряд із географічними (місто, вулиця й ін.) даними, що розкривають розташування об'єкта, на якому сталася пожежа, повинні характеризувати й місце початкового виникнення горіння – осередок пожежі². Місцем учинення злочину з досліджуваної категорії справ є місце первісного виникнення пожежі, тому що злочином є не сама пожежа як природне явище, а діяння тих чи інших осіб, котрі спричинили виникнення горіння, тобто, по суті, злочин відбувається в тому місці, яке згодом стає осередком пожежі. Як справедливо зазначає Б. В. Мегорський, «відсутність у матеріалах розслідування даних про осередок пожежі, як правило, робить хибними висновки про причину її виникнення»³.

2. Час пожежі. Цей елемент предмета доказування при розслідуванні пожеж має деякі особливості, тому що пожежа, як злочинна подія, займає визначений, як правило, досить тривалий проміжок часу. Для більш повної характеристики події злочину, на наш погляд, необхідно встановити не лише час виникнення пожежі, але в деяких випадках і час виявлення пожежі, час прибуття перших пожежних підрозділів, час її ліквідації. У принципі можливе з'ясування ще докладніших часових характеристик, тому що в тому випадку, коли на гасіння пожежі виїжджали підрозділи пожежної охорони, ці дані фіксуються й зберігаються на пункті зв'язку пожежної частини.

3. Безпосередня причина пожежі. Причина пожежі є одним із найбільш значущих доказів, які характеризують вину конкретної особи та пояснюють обставини виникнення пожежі. Причина пожежі дозволяє кваліфікувати кримінальну справу за тією чи іншою статтею Кримінального кодексу України.

4. Спосіб учинення злочину. Спосіб має бути доведений фактичними даними, отриманими в результаті проведення передбачених законом слідчих дій, оскільки спосіб учинення злочину має важливе значення для визначення ступеня суспільної небезпеки діяння й особи злочинця. У процесі доказування способу вчинення злочину, пов'язаного з пожежею, необхідно з'ясувати такі питання: а) механізм виникнення горіння; б) засоби підпалу та джерела їх походження (якщо це був підпал); в) порушення яких правил пожежної безпеки або які технічні несправності пов'язані з причиною виникнення пожежі; г) які засоби й умови були використані для інтенсивнішого горіння. Крім технічної сторони, такі відомості дозволяють з'ясувати психічне ставлення винного до події, що відбулася, та її наслідків і можуть

¹ Див.: Мегорський Б. В. Методика установлення причин пожаров / Б. В. Мегорський. — М.: Стройиздат, 1966. — С. 60.

² Див.: Пожежна безпека. Терміни та визначення: ДСТУ 2272-2006. — К., 1993. — П. 17.

³ Мегорський Б. В. Указ. праця. — С. 128.

вплинути на ступінь тяжкості вини (наприклад, чи мав місце факт підготовки до вчинення злочину, чи ні). За такими даними можна визначити дійсну мету й мотиви злочинного діяння.

Обстановка, що склалася після пожежі, уключає в себе інформацію про стан об'єкта, де відбулася пожежа, та елементи його обстановки (характеристика наслідків пожежі, стану матеріалів і обладнання чи їх залишків).

Сукупність інформації про обстановку, що передувала пожежі, обставини її виникнення й розвитку, а також про обстановку, що склалася після пожежі, дозволяє вирішити низку юридичних питань. Зокрема, про вину певної особи у вчиненні злочину та мотиви злочину. У процесі доказування цих обставин з'ясуванню підлягає:

а) навмисно чи з необережності конкретною особою вчинено діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність, та чи існує причинний зв'язок між діянням і виникненням пожежі, чи ні, а також наслідками, що настали;

б) оскільки розглянуті злочини вчиняються як умисно, так і з необережності, необхідно встановити дані, які характеризують психічне ставлення особи до знищення чи пошкодження майна вогнем і заподіяння інших шкідливих наслідків;

в) наявність причинно-наслідкового зв'язку між діянням особи, причиною виникнення пожежі та наслідками, що настали. Для цього потрібно дослідити поведінку винного в період виникнення й після ліквідації пожежі, мотив і мету злочину. При цьому не достатньо вказати мотив у загальному вигляді, а необхідно з'ясувати, у чому конкретно виявилися спонукання винного.

Крім того, установлюються обставини, які впливають на ступінь і характер відповідальності обвинуваченого, а також інші обставини, що характеризують його особистість. Для об'єктивності й повноти розслідування справ про пожежі необхідно досліджувати, чи є пом'якшуючі або обтяжуючі відповідальність обставини. Пом'якшуючі: добровільне відшкодування завданого збитку чи усунення заподіяної шкоди; учинення злочину внаслідок збігу складних або особистих сімейних обставин; учинення злочину під впливом погрози чи примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; учинення злочину жінкою в стані вагітності; щире розкаяння чи явка із зізнанням, а також активне сприяння розкриттю злочину й інші обставини, які можуть бути визнані такими, що пом'якшують відповідальність (ст. 66 КК України).

Згідно з кримінальним законом, обставинами, які обтяжують відповідальність, є: учинення злочину особою, що раніше скоїла злочин; здійснення злочину групою осіб за попередньою змовою; заподіяння злочином тяжких наслідків; учинення злочину загальнонебезпечним способом; учинення злочину особою, що перебуває в стані алкогольного сп'яніння або в стані, викликаному вживанням наркотичних чи інших одурманюючих засобів (ст. 67 КК України).

При розслідуванні кримінальних справ, пов'язаних із пожежами, обставини, що підлягають установленню, мають коло загальних питань, які необхідно з'ясувати при розслідуванні будь-якої пожежі. Разом із тим

розмаїтість об'єктів, на яких відбуваються пожежі, обставин, що характеризують злочинну подію, й інші особливості конкретної пожежі зумовлюють особливості тактичних завдань розслідування відповідно до того чи іншого складу злочину.

ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, ПОДЛЕЖАЩИЕ ДОКАЗЫВАНИЮ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПОЖАРАМИ

Колесников В. В.

Исследованы обстоятельства, подлежащие доказыванию в уголовном производстве при расследовании преступлений, связанных с пожарами. Указано, что к обстоятельствам, которые характеризуют событие пожара как преступление, кроме общих (место, время и т. д.), необходимо отнести и такие данные: обстановку, предшествующую пожару; обстоятельства возникновения и развития пожара; обстановку, сложившаяся после пожара.

Ключевые слова: обстоятельства, подлежащие доказыванию; предмет доказывания, уголовное производство, расследование преступлений, преступления, связанные с пожарами.

CIRCUMSTANCES SUBJECTED TO PROOF IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE INVESTIGATION OF CRIMES CONNECTED WITH FIRES

Kolesnikov V. V.

The paper investigates the circumstances which should be proven in criminal proceedings and their place in the structure of investigation technique of crimes certain types. The author identifies the most important circumstances which should be proved in criminal proceedings in the investigation of crimes connected with fires. In addition to general circumstances which characterize fire event as a crime (place, time and so on), such information must relate: the situation which preceded fire; circumstances of fire emergence and growth; situation that formed after the fire. The situation which preceded the fire must include the following information: fire-technical characteristics of the object; presence of combustible substances and material in the fire object and in the combustion zone; features of technological process on the object; events and circumstances immediately preceding fire emergence. During clarifying circumstances of fire emergence and growth, such data must determine: time of emergence and detection of fire, arrival time of the first fire departments and fire liquidation time; direct technical cause of the fire; modus operandi (combustion emergence mechanism, violation of any fire safety regulations or technical problems related to the cause of the fire, the means of arson and the sources of its origin (if it was arson), means and conditions which were used for intensive combustion. The situation that formed after the fire, such information must include: characterization of the fire consequences; the state of materials and equipment or their residues; circumstances influencing upon degree and nature of the accused person responsibility. For objectivity and completeness of the investigation of the cases on fires it's necessary to investigate whether there were mitigating or aggravating circumstances under the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: circumstances subjected to proof; fact of proof, criminal proceedings, investigation of crimes, crimes connected with fires.